

DENOV TUMANIDAGI BA'ZI MAHALLALAR ETIMOLOGIYASI HAQIDA

Toshmamatova Umida O'ktam qizi

SamDCHTI 1-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar

B.SH. Nurmuxammedov

Samarqand davlat chet tillar instituti, PhD

Annotatsiya: Ushbu maqolada Denov tumanida joylashgan mahallalar va to'plangan materiallarni ilmiy manbalarga tayangan holda tavsiflashga harakat qilingan. Bu hududda faoliyat yuritayotgan mahalla fuqarolar yig'inlari mahalliy boshqaruvning asosiy bo'g'inidir. Tumanda 98 ta mahalla mavjud bo'lib, ularning har biri ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, aholining bandligini ta'minlash, madaniy-ma'naviy qadriyatlarni saqlash va mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: Toponim, mahalla, Bog'i nav, Bog'i eram, Dunyotepa, Istiqbol, Mehr-oqibat.

Kirish

Toponim so'zi (yunoncha topos-joy, makon, onima-nom, ism) har qanday geografik ob'ektning atoqli oti, nomi, jumladan, gidronim, oykonim, oronim, urbanonim, agroonim va boshqalar tarkib topadi¹. O'zbek onomastikasining tarkibiy qismi bo'lgan toponimika keyingi yillarda tilshunoslik fanining alohida sohasi sifatida rivojlanib, o'zining yangi taraqqiyot bosqichiga ko'tarildi, bu sohaning o'z tadqiqotchilari yetishib chiqdi².

Denov – Chag'oniyonning mashhur qadimiy shahri³. Kattaligi va aholisining soni jihatidan Termizdan keyin ikkinchi o'rinda turadi. Denov tumanining shimol, janubiy va markaziy qismi tekislikdan iborat. Sharqda Bobotog', g'arbda Boysuntog' tizmalari bilan o'ralgan. Aholining aksari qismi (89,5%) o'zbeklar, shuningdek, tojik, rus, tatar va boshqalar millat vakillari ham yashaydi. 1 km² ga o'rtacha 337 kishi to'g'ri keladi. Tuman sanoat korxonalari asosan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlashga ixtisoslashgan. Paxta tozalash, yog' ekstraksiya, konserva, sut, ta'mirlash-mexanika, g'isht zavodlari, qurilish, neft mahsuloti korxonalari, paxta chuvish, qandolatchilik fabrikalari mavjud. [O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-y].

Asosiy Qism

Quyida tadqiqot doirasida ko'rib chiqilgan mahalla nomlari tahlil etiladi va mazmuni yoritib beriladi:

Bog‘inav – “bog”+i va “nav” komponentlaridan tashkil topgan. “Bog” - mevali daraxt, tok va gul bilan band yer maydoni; mevazor. [O‘TIL-1, 349]. “Nav” - narsalarning umumiy belgilari bilan birlashuvchi guruhi; tur, xil [O‘TIL-3, 5]. Xulosa o‘rnida, “Bog‘inav” toponimi, ehtimol, “bog” va “nav” so‘zlarining birikmasidan hosil bo‘lib, “yangi bog” ma’nosini anglatadi. Bu nom hududning yangi tashkil etilgan bog‘ yoki o‘simliklar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin..

Bog‘ieram – O‘zbek tilida “bog” so‘zi “mevali daraxtlar ekilgan joy”, “bog‘cha” yoki “tabiat go‘shasi” ma’nolarini anglatadi [O‘TIL-1, 349]. Bu so‘z turkiy tillarda keng tarqalgan bo‘lib, ko‘plab toponimlarda uchraydi.

“Eram” komponenti esa o‘zbek tilida mustaqil ma’noga ega emas. Biroq, bu komponent fors tilidagi “Eram” (ارم) so‘ziga o‘xshash bo‘lib, u “jannat”, “go‘zal bog” ma’nolarini anglatadi. Masalan, Eronning Sheroz shahridagi mashhur “Bog‘i Eram” (Bagh-e Eram) bog‘i ana shunday nomlangan bo‘lib, uning nomi “jannat bog‘i” degan ma’noni bildiradi. Bu bog‘ning tarixi 12-asrga borib taqaladi va u Saljuqiylar davrida barpo etilgan. Yuqoridagi tahlillarga asoslanib, “Bog‘ieram” toponimi “Eram bog‘i” yoki “jannat bog‘i” degan ma’noni anglatishi mumkin. Bu nom, ehtimol, hududning go‘zal tabiati yoki tarixiy bog‘lar mavjudligi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Dunyotepa – O‘zbekistonning Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida ham uchraydigan qadimiy arxeologik yodgorliklar nomi sifatida ma’lum.

O‘zbek tilida “dunyo” so‘zi arabcha “dunyā” (الدنيا) so‘zidan olingan bo‘lib, “olam”, “hayot”, “inson yashaydigan makon” ma’nolarini anglatadi. Bu so‘z ko‘plab toponimlarda uchraydi va ko‘pincha joyning kengligi, muhimligi yoki markaziy ahamiyatini ifodalaydi [O‘TIL-1, 662].

“Tepa” so‘zi o‘zbek tilida “balandlik”, “qir”, “tepalik” ma’nolarini anglatadi. Bu komponent ko‘plab toponimlarda uchrab, joyning geologik yoki geografik xususiyatlarini ifodalaydi. “Tepa” - yer sathidan baland, do‘ng joy, tepalik, balandlik [O‘TIL-4, 66].

Istiqbol – Istiqbol komonimiga turdosh otga mansub leksema asos bo‘lgan. Ushbu nom porloq kelajak, farovon hayot kechirish umid semasini ifodalaydi.

Mehr-Oqibat – “Mehr” va “Oqibat” so‘zlarining birikmasi bo‘lgan “Mehr-Oqibat” toponimi, ehtimol, “samimiy muhabbat va yaxshi munosabatlar joyi” degan ma’noni anglatadi. Bu nom, odatda, insonlar o‘rtasidagi mehr-muhabbat, g‘amxo‘rlik va o‘zaro hurmatga asoslangan jamiyatni ifodalash uchun tanlangan.

Xulosa

Denov tumanida joylashgan mahallalar etimologiyasini o‘rganish orqali shuni xulosa qilish mumkinki, Denov tuman mahallalari nomlari nafaqat

geografik joylashuvni, balki xalqning tarixiy xotirasi va madaniy merosini ham aks ettiradi. Tumandagi mahallalar etimologiyasi ularning tarixiy, geografik, ijtimoiy yoki etnik xususiyatlari bilan chambarchas bog‘liq. Ba’zi mahalla nomlari qadimiy turkiy yoki forsiy so‘zlardan kelib chiqqan bo‘lib, bu hududning qadim madaniyatlar bilan aloqadorligini ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Архангельский Н. П. Среднеазиатские вопросы географической терминологии и транскрипции. – Ташкент: 1935.
2. Дўсимов З. Хоразм топонимлари. – Тошкент: “Фан”, 1985. – 136 б.
3. Қораев С. Топонимика – геогафик номлар хақидаги фан. – Т.: “Фан”, 1980. -242 б.
4. Нафасов Т. Ўзбекистон топонимларининг изоҳли луғати. – Тошкент: “Ўқитувчи”, 1988. – 288 б.
5. Ўзбек тилининг изоҳли луғати (1, 2, 3, 4, 5-жилдлар). – Т.: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси", 2006.